

УДК 53(092)

Н. А. Головіна – кандидат фізико-математичних наук, декан фізичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Г. П. Кобель – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної фізики та методики викладання фізики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Пам'яті Леоніда Романовича Калапуші

Роботу виконано на кафедрі загальної фізики та методики викладання фізики ВНУ ім. Лесі Українки

Висвітлено життєвий шлях та досягнення відомого педагога – одного із засновників фізичної науки на Волині Леоніда Романовича Калапуші.

Ключові слова: життєвий шлях, наукова діяльність, основні досягнення, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Головіна Н. А., Кобель Г. П. Памяти Леонида Романовича Калапуши. Освещается жизненный путь и достижения известного педагога – одного из основателей физической науки на Волини Леонида Романовича Калапуши.

Ключевые слова: жизненный путь, научная деятельность, основные достижения, Волинский национальный университет имени Лесы Украинки.

Golovina N. A., Kobel' G. P. In the Commemoration to Leonid Romanovych Kalapusha. The life and the achievements of well-known teacher, one of Volyns' physics founders Leonid Romanovych Kalapusha are considered.

Key words: life, scientific activities, main results, Lesja Ukrainka Volyn National University.

24 березня 2011 р. завершив земний шлях відомий науковець, фізик-методист, професор, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри загальної фізики та методики викладання фізики Волинського національного університету імені Лесі Українки Леонід Романович Калапуша.

Народився майбутній учений 15 грудня 1930 р. у с. Топільне Рожищенського району Волинської області. Його батьки – звичайні селяни, однак шановані й авторитетні, тому що в сім'ї поцінували освіту та грамотність. Односельці називали шанобливо Леоніда Романовича академіком.

1951 р. майбутній науковець закінчив зі срібною медаллю Рожищенську школу № 1. На формування уподобань юнака мали величезний вплив відомі в області вчителі математики та фізики І. Тоцький, Т. Чорнобабенко, директор школи І. Олейников. Леонід Романович був їх гордістю, прикладом для наслідування для школярів.

До Луцького вчительського інституту на фізико-математичний факультет Л. Калапушу прийняли без екзаменів. Починаючи з другого курсу, він – сталінський стипендіат.

Педагогічну діяльність розпочав 1955 р. після закінчення з відзнакою інституту. Отримав направлення у Володимир-Волинську середню школу. Працював учителем фізики, заступником директора школи. Зі своїми вихованцями багато займався технічною творчістю, створив власну радіостанцію. Налагодив зв'язок з усією країною. Прилади, розроблені спільно з учнями, представлялися на Всенародній виставці досягнень народного господарства у Москві, у павільйоні юннатів, й отримали медалі.

1961 р. Леоніда Романовича запрошено працювати на кафедрі фізики рідного інституту. 1963-го вступив до аспірантури Київського педагогічного інституту імені Максима Горького. 1966 р. захистив кандидатську дисертацію «Використання методу моделювання при вивченні шкільного курсу фізики» (13.00.02 – теорія і методика навчання фізики). Із 1968 р. – незмінний завідувач кафедри фізики, з 1969-го – доцент.

Кафедра, яка мала всього три кабінети, під керівництвом Л. Р. Калапуші зросла і кадрово, і матеріально. Пізніше, після того, як побудували корпус № 2, на ній вже функціонували 18 лабо-

раторій, замкнута телевізійна система, кабінет лекційного експерименту, кімната для гурткової роботи студентів. Саме Л. Р. Калапуші належить керівництво й організація робіт, а часто й безпосередня праця зі створення матеріальної бази навчальних та науково-дослідних лабораторій. Важко переоцінити особистий внесок Леоніда Романовича в цю справу. 1993 р. на базі кафедри фізики створено фізичний факультет. 1988 р. за сукупністю наукових робіт та після успішного читання лекцій студентам на засіданні вченої ради Білоруського університету науковцеві присвоєно наукове звання «професор».

Професорові Л. Р. Калапуші як фізику-методисту була притаманна глибока наукова ерудиція. Його праці становлять неабиякий інтерес для спеціалістів галузі дидактики фізики, аспірантів і студентів, учителів. Будучи талановитим організатором, учений згуртовує навколо себе здібних студентів, молодих науковців, формує колектив однодумців, спонукаючи їх своїм прикладом до творчих пошуків. Його учнями були професор Г. Є. Давидюк, доценти М. С. Богданюк, В. В. Божко, С. А. Полетило, Г. П. Кобель, В. П. Муляр, О. С. Мартинюк та багато інших. Леонід Романович був висококваліфікованим викладачем. На належному науково-теоретичному рівні викладав дисципліни для ОКР «бакалавр», «спеціаліст», «магістр»: загальна фізика (механіка), методика навчання фізики, методи фізичної науки, дидактичні функції методів фізичної науки. Керував курсовими, дипломними та магістерськими роботами. Постійно співпрацював із Волинським інститутом післядипломної педагогічної освіти, читав лекції вчителям області. Упродовж багатьох років був головою журі обласних учнівських олімпіад із фізики, автором запропонованих задач.

Досвід Леоніда Романовича прислужився тоді, коли його призначили деканом педагогічного факультету. За сім років перебування його на посаді акредитовано й ліцензовано три спеціальності: початкове навчання, соціальна та дошкільна педагогіка.

Колеги педагогічного інституту сьогодні згадують великого науковця як здібного організатора, людину, яка дбала про факультет, і була зразком дисциплінованості, відповідального ставлення до роботи, а також як компетентного керівника, котрий уміє працювати сам та організувати колектив до роботи.

Науковий здобуток Л. Р. Калапуші – понад 200 опублікованих наукових і навчально-методичних праць. Серед них – дві монографії, 12 посібників (п'ять книг отримали гриф МОН України), численні статті в багатьох наукових збірниках, вітчизняних та зарубіжних періодичних виданнях.

Під його науковим керівництвом аспіранти захистили чотири кандидатські дисертації з теорії і методики навчання фізики (Г. П. Кобель, В. П. Муляр, О. С. Мартинюк, В. В. Іллюшко). Інші науковці працюють на посаді доцента кафедри, яку очолював Л. Р. Калапуша. Вони плідно співпрацювали зі своїм керівником, сьогодні професійно керують написанням наукових студентських робіт і є самі успішними дослідниками.

Леонід Романович керував науковою школою «Дидактичні функції методів фізичної науки». Основні напрями дослідження цієї школи:

- метод моделювання в розвитку фізичної науки та його дидактичні можливості;
- експериментальний метод пізнання в науці й у навчальному процесі;
- розроблення та виготовлення експериментальних зразків нового фізичного приладу.
- комп'ютерне моделювання фізичних явищ і процесів;
- історія фізики.

Доробком наукової школи є те, що досліджено основні дидактичні функції експериментального методу та методу моделювання. Розроблено та виготовлено понад тридцять експериментальних зразків нових навчальних фізичних приладів і моделей, а саме: різноманітні автоколивальні системи, модель інтерферометра Майкельсона, модель маятника Фуко, модель для вивчення руху молекул речовин у різних агрегатних станах, модель поширення електромагнітних хвиль, модель циклотрона та ін.

Запропоновано основні шляхи використання фізичного, математичного та комп'ютерного моделювання в навчальному процесі з фізики. За темою дослідження опубліковано понад 300 наукових праць, у тому числі – дві монографії, 16 навчально-методичних посібників, проведено три всеукраїнські науково-практичні конференції. Сповнений творчих задумів Л. Р. Калапуша разом із колегами до останнього дня працював над посібниками для студентів, підручниками, монографіями.

Наукове керівництво захищеними дисертаційними роботами

Кобель Г. П. Моделювання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках фізики (на матеріалі молекулярної фізики – 1995 р.;

Іллюшко В. В. Експериментальний метод наукового пізнання як засіб формування творчої активності учнів на уроках фізики – 1997 р.;

Муляр В. П. Засоби нових інформаційних технологій у вивченні питань квантової фізики у середній школі – 1998 р.;

Мартинюк О. С. Засоби сучасної електроніки та комп'ютерної техніки у навчальному експерименті з фізики – 1999 р.;

Савош В. О. Формування самостійної пізнавальної діяльності старшокласників на уроках фізики засобами методу моделювання (готує до захисту).

Підручники й посібники

1. Моделювання у викладанні фізики в школі. – К. : Рад. шк., 1968. – 124 с.

2. Нові шкільні саморобні прилади з фізики. – Львів : Каменярь, 1969. – 156 с. (співавтори О. І. Жила, С. О. Церковницький).

3. Експериментальні роботи з фізики з елементами наукових досліджень для учнів середньої школи. – Луцьк : [б. в.], 1978. – 36 с. (співавтор Г. Є. Давидюк).

4. Моделювання у вивченні фізики : монографія. – К. : Рад. шк., 1982. – 160 с.

5. Деякі шляхи підвищення ефективності шкільного фізичного експерименту : метод. посіб. – Луцьк : [б. в.], 1987. – 86 с. (співавтор О. І. Жила).

6. Формування творчої активності учнів у навчальному процесі з фізики : метод. посіб. – Луцьк : [б. в.], 1988. – 86 с. (співавтори О. І. Жила, Г. Є. Давидюк).

7. Підвищення ефективності шкільного фізичного експерименту : навч. посіб. – К. : Рад. шк., 1990. – 160 с. (співавтор І. Г. Мірошніченко).

8. Посібник для лабораторних робіт з квантової фізики. – Луцьк : [б. в.], 1993. – 104 с. (співавтор Г. Є. Давидюк).

9. Моделювання у вивченні молекулярної фізики : навч. посіб. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1994. – 50 с. (співавтор Г. П. Кобель).

10. Моделювання у процесі розв'язування задач з фізики : навч. посіб. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. – 72 с. (співавтори Г. П. Кобель, О. Л. Швай).

11. Навчальний фізичний експеримент у системі сучасних педагогічних технологій : навч. посіб. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 204 с. (співавтори О. С. Мартинюк, І. Г. Мірошніченко).

12. Комп'ютерне моделювання фізичних явищ і процесів : навч. посіб. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 192 с. (співавтори В. П. Муляр, А. А. Федонюк).

13. Основи методики і техніки навчального фізичного експерименту : навч. посіб. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 428 с. (співавтор В. П. Муляр).

14. Лабораторний практикум із молекулярної фізики й термодинаміки : навч. посіб. – Луцьк : Вид-во ВНУ, 2010. – 230 с. (співавтори Г. П. Кобель, Н. А. Головіна)

За активну науково-дослідну, організаційно-методичну, педагогічну роботу Л. Р. Калапуші присвоєні звання заслуженого працівника освіти України, заслуженого професора ВНУ ім. Лесі Українки, відмінника освіти України. Науковець нагороджений медалями: «А. С. Макаренка», «60 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», «Ветеран праці», «М. К. Янгеля», Почесними Грамотами: Президії Верховної Ради Української РСР, МОН України та АПН України, Волинської обласної держадміністрації, Волинської обласної ради, Луцької міської ради, ВНУ ім. Лесі Українки. До 80-ліття від дня народження Леоніду Романовичу вручено Золоту медаль Лесі Українки ВНУ ім. Лесі Українки. Багаторічна педагогічна й організаційно-методична діяльність науковця здобула високу оцінку серед освітян.

Л. Р. Калапуша – особистість багатогранна, залюблена в роботу, природу й поезію. Його мудрість, відповідальність, життєвий досвід, уміння поступатися на користь справі були неоціненним джерелом для багатьох поколінь студентів, учителів та колег. Ми щасливі, що більше половини нашого життя пройшло під його керівництвом. Саме завдяки Леоніду Романовичу реалізувалося професійне зростання багатьох працівників кафедри. Для нас Він був не просто керівником, а мудрим порадиником, другим батьком.

Доброзичливим і дуже вимогливим було його ставлення до нас – колишніх учнів. Він був людиною надзвичайної точності, пунктуальності, акуратності, вимогливості до себе та до інших. Сам працював на совість, вимагав цього від колег і був прикладом для всіх. «Якби визначати еталон пунктуальності, то це був би Калапуша!» – наголосили колеги, вітаючи Леоніда Романовича з ювілеєм.

Мабуть, немає в нашій області школи, де б не працювали його колишні студенти. І ми вдячні долі та Богові за те, що він послав такого великого *вчителя*, адже завдяки Леоніду Романовичу, його високій планці, яку він установив для себе, хотілося і нам тягнутися до неї і досягати успіхів. Низький уклін йому за це!

«Наш університет має чимало досягнень – розбудова самого навчального закладу, табору «Гарт», зв'язки з іншими ВНЗ – і українськими, і зарубіжними. Зичу, щоб усі надбання лише примножувалися», – ці слова стали останніми його побажаннями університетові.

Список використаної літератури

1. Леонід Калапуша – науковець, педагог, учитель від Бога // Наш університет. – 2011. – № 5 (58). – 20 трав. – С. 12–13.

Статтю подано до редколегії
03.10.2011 р.